

Schipperen tussen Hamlet en soepreclame

Jowi Schmitz Eeuwenlang stond het toneel laag aangeschreven. Acteurs waren schooiers die te veel dronken; actrices waren sluwe heksen met een onzedige inslag. In de loop der tijd is het imago van de toneelspeler verbeterd, maar lang was acteur nog een beroep waar je tijdens de buurtbarbecue niet over opschepte. Hoe is het tegenwoordig? Vier experts aan het woord over de positie van de acteur (m/v).

De populariteit van het vak van acteur is in ieder geval sterk gestegen. Jaarlijks melden zich nu zo'n 800 jongeren aan voor de acteursopleiding in Amsterdam, van wie er ongeveer twintig worden aangenomen. 'Niet alleen worden we overspoeld door aanvragen', aldus Ruut Weissman, artistiek leider van de Amsterdamse Toneelschool en Kleinkunst-academie, 'tegenwoordig staan de ouders tijdens audities te juichen aan de zijlijn. Alsof het toekomstige profvoetballertjes betreft.'

Er is meer goed nieuws. Nederlands toneel, Nederlandse film en Nederlandse musical zijn de laatste jaren enorm in populariteit gestegen. Er is een nieuw circuit van soaps, trainingsacteurs en theatrale loopbaancoaches ontstaan, zodat er meer werk is. Daarnaast wordt er steeds nieuw aanstormend talent ontdekt: hetzij via de soaps, hetzij via musicals en wedstrijdsjes op televisie, hetzij via groots opgezette theaterproducties.

Achterstallig onderhoud

Prachtig, zou je denken, niets meer aan doen. Maar onder de oppervlakte ziet het acteursleven er net even anders uit. Zo ontdekte ACT, de vorig jaar opgerichte belangenvereniging voor 'echte' acteurs en actrices, dat er nogal wat 'achterstallig onderhoud' bestaat.

Ter verduidelijking: onder 'echte' acteurs worden hier afgestudeerden van de vier door het Rijk erkende hbo-theateropleidingen, of mensen met een zeer gedegen beroepservaring verstaan. Die ballotage is nodig, want iederéén kan zich acteur noemen, het is geen beschermd beroep. En om meteen een pijnpunt te noemen: dat doet ook – bijna – iedereen.

Ieder jaar studeren zo'n 50 'echte' acteurs af, en komen er zo'n 150... laten we boud zijn en ze B-acteurs noemen, bij. Die B-acteurs komen overal vandaan en het worden er ook steeds meer. Het zijn mensen die de mbo-opleiding 'artiest' hebben doorlopen, het zijn 'acteurs'

van de talloze privétheateropleidingen, het zijn theaterdocenten die de planken niet kunnen weerstaan. Het zijn ook mensen zonder opleiding die ooit een bijrolletje in een soap veroverden en nog steeds op een doorbraak hopen.

Wat het nog lastiger maakt: in theater geldt geen artistieke norm zoals bij klassieke dans of klassieke muziek. Een pianoleraar uit de Leidse Merenwijk kan ook Beethoven spelen, maar zal het niet in zijn hoofd halen om auditie te doen voor een solo-optreden in het Concertgebouw. Een acteur met twee jaar ervaring in de plaatselijke amateurvereniging daarentegen gaat fluitend naar de open auditie voor de rol van Romeo in een nieuwe miljoenenproductie.

Een kersverse acteur met een hbo-diploma op zak zal dus tot zijn schrik ontdekken dat het bij de audities nogal druk is in de kleedkamer. En dat is nog maar één van de punten die ACT – dat nu al op ruim 800 leden kan bogen – op haar lijstje heeft staan. Niet dat acteur en directielid Vincent Croiset de leden van ACT als ‘zielige mensen’ wil afschilderen, maar er moeten dingen anders.

Uit recent onderzoek bleek bijvoorbeeld dat een gemiddelde acteur meer tijd aan zijn opleiding besteedt dan iemand met een niet-kunstzinnige

hbo-opleiding. Meer geld levert die inzet echter niet op. Dat komt onder meer door het slecht geregelde ‘herhalingsrecht’: televisieseries worden eindeloos herhaald en de acteurs worden er geen cent wijzer van. ‘De rechten van leaseauto’s zijn in Nederland dus beter geregeld dan de herhalingsrechten van acteurs’, staat op de website van ACT.

De kans is bovendien groot dat de acteur om te beginnen al niet goed betaald kreeg voor de

Televisieseries worden eindeloos herhaald en de acteurs worden er geen cent wijzer van

serie waaraan hij meedeed. Want er bestaat geen cao voor de film- en televisiewereld, wat betekent dat producenten mogen betalen wat ze willen. En dan verwachten ze ook nog dat een acteur al zijn vrije tijd aan promotie opoffert. Croiset: ‘Ik weet dat het normaal wordt gevonden, maar toch voelt het gek als je voor de zoveelste fotoserie een hele dag in de weer bent en iedereen om je heen krijgt betaald behalve jij.’

Soopies

Maar ja, voor hem tien anderen, want de markt is overvol. ‘Ik kan me voorstellen dat het frustrerend is als een soapie die niet eens zo heel goed kan acteren je rol inpikt’, aldus casting director Jeannette Snik, ‘Vroeger hoefde je geen sterren te casten, dat is nu meer aan de hand. Ik hou er helemaal niet van, want het zou om spelkwaliteiten moeten gaan. Tegenwoordig wordt bij veel dramaproducties uit steeds weer dezelfde lijst namen gecast. Daardoor komen minder

bekende namen – en dat zijn zeker geen slechte acteurs – bijna nooit aan bod. Sta je op die lijst, dan heb je bij alle audities voorrang, sta je er niet op, dan heb je pech.’

Men vergeet dat je sterren ook kunt máken, stelt Snik. Toen zij in de jaren negentig mensen voor series als *Pleidooi* of een film als *Karakter* castte, zaten daar bijna alleen maar onbekende acteurs en actrices bij. Onbekend in de filmwereld dan, want Snik kende ze van het theater en wist dat ze konden acteren. ‘Als zo’n project dan aanslaat, zijn ze daarna ook buiten het theater bekend.’

Echt boos was Snik toen ze laatst van een agent hoorde dat bij een serie met dure ster-acteurs, de andere (gast) acteurs het moeten doen met een veel lager honorarium. Iets soortgelijks merkte Vincent Croiset al op: alsof de producent eerst alle andere kostenposten wegwerkt en dan pas aan de acteurs denkt.

Hysterische markt

De extreemste vormen van slechte acteursbehandeling lijken vooral in het commerciële circuit voor te komen. Het theater heeft een cao, dus liggen de lonen wat stabielier. Toch ziet Dorine Cremers, artistiek leider van theater- en danswerkplaats Generale Oost in Arnhem, wel verschillen

met vroeger: ‘De markt is hysterischer. Als je eerst wat kilometers moet maken om te rijden, ben je al snel te laat. Je moet ook in het gesubsidieerde circuit meteen spijkers met koppen slaan.’

Anderzijds kan de acteur van nu meer kanten op, stelt Cremers. Cliniclown, trainingsacteur, dramatherapeut, het behoort allemaal tot de mogelijkheden. Die had je twintig jaar geleden niet, en veel klussen die er wél waren die deed je

‘Je moet ook in het gesubsidieerde circuit meteen spijkers met koppen slaan’

als serieus acteur niet. Zo was het *not done* om in een commercial te spelen, terwijl dat tegenwoordig vaak een bron van inkomsten is. Cremers: ‘Echt bekende acteurs zullen nog steeds niet snel hun gezicht aan een product lenen, maar hun stem hebben ze allang verkocht. Het is mijn favoriete spel in de auto: raden welke acteur je bij welke jingle hoort.’

Met reclame op televisie moet je overigens nog steeds oppassen. Want misschien ‘mag’ het wel van je collega’s, maar als je per ongeluk in een populaire reclame terecht komt, dan heb je toch een probleem. Je krijgt een brandmerk. Je wordt ‘de jongen van de bank’ of ‘het meisje van de soep’. Cremers: ‘En zeker bij het gesubsidieerde theater zitten ze niet op ‘het meisje van de soep’ te wachten. Ze zoeken Ophelia.’

Het is, kortom, een brede, maar gevoelige markt waar een acteur zich tactisch in moet bewegen. Kiest hij voor een commerciële

carrière, dan moet hij zorgen dat hij een bekende kop krijgt, dus veel spelletjes, veel soaps, veel (persoonlijk) drama. Kiest hij het gesubsidieerde circuit, dan moet het allemaal wat subtieler. Een soap? Maximaal één seizoen. Reclame? Slechts je stem. Tv-spelletjes? Doe het *Groot Dictee der Nederlandse Taal* – maar alleen als je kunt spellen. In beide gevallen geldt wel: zorg dat je snel een baan scoort en je in ieder geval bij je doelgroep – de casting director voor de commerciële, de regisseur voor de gesubsidieerden – in de kijker speelt.

Bovendien is het een balanceeract die je de rest van je leven moet volhouden. Het komt niet vaak meer voor dat je als een soort jongste bediende wordt geëngageerd bij een gezelschap en dán pas aan een trage, gestage ontwikkeling kunt beginnen. Eerst drie seizoenen derde vaandrager op links, en daarna pas op voor Hamlet. Nu moet een acteur steeds nieuwe baantjes zoeken, en vanaf het begin hoog inzetten. Cremers: ‘Tegen de tijd dat je nu je drie seizoenen vaandrager erop hebt zitten, is die rol van Hamlet allang vergeven.’

Aasgieren rond de school

De T-splitsing op het carrièrepad van de acteur dient zich al zeer vroeg aan. Al in het eerste jaar van de toneelschool zwermen de casting directors rond de nieuwe oogst om te zien waar het nieuwste sterretje zich bevindt. Bezorgd houdt de directeur van de school de ‘gieren’ in de gaten en maakt de strenge afspraak dat leerlingen vóór hun derde jaar geen werk mogen aannemen. Anderzijds wil hij ook dat zijn leerlingen later aan de bak komen, dus soms geeft de toneelschooldirecteur iets toe. Dan wordt er in het tweede jaar ‘bij uitzonderlijk talent’ weleens twee maanden dispensatie gegeven om in een voorstelling of een film te spelen. Weissman: ‘Maar alleen als dat werk bijdraagt aan de ontwikkeling van de leerling. Dat is het uitgangspunt.’

Talent, ontwikkeling en doorzettingsvermogen zijn nog steeds de sleutelwoorden van een succesvol acteursbestaan. Wie vol overgave kiest voor acteren en genoeg talent voor een hbo-opleiding bezit, hoeft zich – zeker als ACT de komende tijd meer successen boekt – niet zoveel zorgen te maken. Of wel?

Onlangs werd het rapport *Spelen voor de kost* gepresenteerd, opgesteld door IVA beleidsonderzoek en advies. Het onderzoek werd gedaan in opdracht van ACT, FNV Kiem, NORMA en NTB. In dat onderzoek staat te lezen dat een gemiddelde acteur met acteren een luttele 14.000 euro per jaar verdient, een gegeven dat voor nogal wat publiciteit zorgde omdat het sterk achterblijft bij mensen met een ander-soortige hbo-opleiding.

Maar wie beter leest ziet dat het gemiddelde jaarinkomen van een acteur in totaal 22.500 euro netto bedraagt. Dat wordt dus niet allemaal met acteren verdiend, maar heel slecht betaald is het niet. Bovendien is een substantieel deel van dat inkomen ‘kunstgerelateerd’.

Wie zich vervolgens afvraagt waar de extra ‘kunstgerelateerde’ inkomsten van een acteur vandaan komen, stuit al snel op een vicieuze cirkel die de crux van het hele probleem is. Want waarmee verdient een acteur die extra centen? Met lesgeven. En waar geeft een acteur les? Op een van de talloze mbo- of andere theateropleidingen die de laatste jaren als paddenstoelen uit de grond zijn geschoten. En waartoe leiden al die opleidingen? Precies.

Liefdevolle behandeling

Geld – en dan met name de regulering van lonen en redelijke vergoedingen – is zeker een verbeterpunt op de agenda van ACT, maar een nog groter probleem is de overvolle markt. Het overaanbod zorgt ervoor dat mensen wel meer zouden willen werken maar dat niet kunnen. Het overaanbod zorgt ervoor dat net afgestudeerde acteurs en met name ook actrices elkaar bijna van het

Jowi Schmitz

is schrijfster en (cultuur)journalist

podium duwen. Het overaanbod zorgt er ook voor dat producenten nauwelijks rekening hoeven te houden met toekomstvoorzieningen of goede betaling. Bovendien wordt het allemaal nog erger, omdat er nog steeds opleidingen bij komen.

Daarnaast heeft er in de maatschappij een verharding ten opzichte van kunst plaatsgevonden. Er is minder geld voor het maken van producties en op de politieke agenda is kunst een van de favoriete bezuinigingsposten. Voeg het groeiende leger kersverse acteurs bij het krimpen van de vraag en je hoeft geen waarzegger te zijn om te zien dat het misgaat.

Naast een overheid die zich eens achter de oren moet krabben, is per direct een liefdevollere behandeling en enige bescherming van de jongste spelers van groot belang. Iets minder hysterisch, maar vooral ook: iets minder berekend. Producenten zouden zich beter moeten realiseren dat ze niet met producten te maken hebben. Dat je jongeren niet meteen het eerste jaar van de toneelschool moet plukken om ze daarna weer te laten vallen. Weissman: 'Wat een maatschappij vraagt, dat krijgt ze. Deze maatschappij wil de hele tijd bevredigd worden. Het moet allemaal "veel" en "snel" en "nu". Alle dagen Koninginne-

Een
groeiend
leger
kersverse
acteurs
en een
krimpen-
de vraag:
dat gaat
mis

dag. Een producent voldoet aan die vraag. Hij ziet jonge spelers vooral als: nieuw, jong en goedkoop.'

Ook de mbo-opleidingen Artiest zouden wel wat introspectie mogen plegen. En dat geldt al helemaal voor al die privéopleidingen waar 'onvermogen tot norm is verheven'. Weissman: 'Alle opleidingen zouden zich moeten afvragen of ze hun studenten ook een toekomst kunnen bieden. Nu komen er steeds meer jongens en meisjes die maar één kunstje kunnen. Ze dansen na school vier jaar in *Les Misérables* – hun moeder vindt het prachtig – en daarna komen ze nooit meer aan de bak. Dat is toch wel een erg treurig toekomstperspectief.'

Literatuur

- Coenen, J. (2008) *De arbeidsmarktsituatie en competenties van afgestudeerden van het Nederlandse kunstvakonderwijs in internationaal perspectief*. Maastricht: Universiteit Maastricht, Researchcentrum voor onderwijs en arbeidsmarkt.
- Fuhr, S. von der (et al.) (2010) *Spelen voor de kost: werk en inkomsten van acteurs in Nederland*. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.